

Федорченко О. С.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПІЗЬНОГО ПАЛЕОЛІТУ ПІВНІЧНОГО НАДЧОРНОМОР'Я ТА НАДАЗОВ'Я У 70-80-Х РОКАХ ХХ ст.

Статтю присвячено історіографічному аналізу польових досліджень пізнього палеоліту Північного Надчорномор'я та Надазов'я в період новобудовних розкопок (70-80-х років ХХ ст.). Значну увагу приділено змінам у польовій методиці у зазначений період.

Мета цього історіографічного дослідження полягає, насамперед, у тому, щоб окреслити головні досягнення у пошуках та розкопках пам'яток пізнього палеоліту Надчорномор'я, проаналізувати розвиток польової методики, оцінити ступінь інформативності та якості археологічних джерел, а також охарактеризувати «перший» інтерпретаційний рівень дослідження пізнього палеоліту Північного Надчорномор'я.

Зважаючи на те, що переважна більшість археологічних колекцій з довоєнних досліджень загинула в роки Другої світової війни, основний масив джерел для реконструкції суспільства прильодовикових степових мисливців формувався у повоєнні часи та особливо у період новобудовних розкопок (70-80-х років ХХ ст.). Протягом цих двадцяти років інтенсифікуються дослідження пізнього палеоліту у Північному Надчорномор'ї, відбуваються зміни у польовій методиці, формуються регіональні наукові центри. Зрештою, саме в цей час було значно розширено основний методичну та джерельну базу для

вивчення суспільства прильодовикових степових мисливців. Відтак вирішити певні проблемні питання та окреслити подальші перспективи у сучасний період (90-ті - початок ХХІ ст.) можливо лише після огляду попередніх досліджень.

З кінця 60-х - у 80-ті роки загострився інтерес до питань удосконалення польових методичних прийомів. У процесі розкопок пам'ятки особлива увага зосереджується на індивідуальній фіксації артефактів. Відтоді структура пам'ятки стає головною метою дослідження. Тому саме 70-ті роки ХХ ст. ознаменовані подальшим розвитком планіграфічних досліджень. До простої фіксації поширення артефактів додається вивчення зв'язків між ділянками стоянки, які встановлюються на основі добору фрагментів, ядрищ та сколів так званим методом ремонту [1].

Намітився перехід від емпіричного шляху розвитку польової методики до раціонального. Сутність цього переходу полягала в тому, що вже не тільки специфіка культурного шару археологічної пам'ятки змушувала дослідника шукати

нові методичні прийоми, а сама наукова програма (гіпотеза) дослідника зумовлювала шляхи та методи її реалізації.

З кінця 60-х років ХХ ст. прискорюються темпи польових досліджень за рахунок діяльності численних новобудовних експедицій. Тому 70-ті роки стають періодом інтенсивного накопичення археологічного матеріалу. У 60-70-ті роки в науку приходить нове покоління молодих співробітників новобудовних експедицій - В. Н. Станко, Г. В. Григор'єва, С. П. Смолянинова, С. А. Дворянинов, І. В. Сапожников та ін. Спираючись на методику розкопок П. П. Єфименка та П. Й. Борисковського, під час інтенсивних польових досліджень вони намагаються запроваджувати новітні підходи до розкопок пам'яток (планіграфічний, ремонт, статистичний тощо).

У 1968 р. Інгульською експедицією ІА АН УРСР під керівництвом О. Г. Шапошникової відкрито низку пізньопалеолітичних місцезнаходжень на р. Мертвод (Баранова балка, Табаровка-Вороновка) та на р. Інгул (місцезнаходження Світлицьке) [2]. У Нижньому Придністров'ї близько десяти місцезнаходжень було відкрито П. П. Залізником, який працював у складі Дністро-Дунайської експедиції ІА АН УРСР під керівництвом Н. М. Шмаглія [3].

Найрезультативніші дослідження пам'яток пізнього та фінального палеоліту в Північно-Західному Надчорномор'ї пов'язані з ім'ям В. Н. Станка, який у 70-ті роки очолював загін Одеського університету, а згодом і Причорноморську експедицію ІА АН УРСР. Протягом 1971-1974 рр. було відкрито та зібрано матеріал з місцезнаходжень Крутий Мис, Колимська балка I, II, Івашково поле, Царинка I, Червона Гребля, Гаврилів Яр та ін. У цей же час В. Н. Станком відкрито та розпочато дослідження стоянки Івашково VI, в результаті чого було отримано багатий матеріал не тільки з поверхні, а й з культурного шару [4]. У 1975-1976 рр. розкопки стоянки були продовжені вже Палеолітичним загonom Одеського археологічного музею під керівництвом С. П. Смолянинової. У 1965-1966 та 1977 роках під керівництвом В. Н. Станка та за активної участі Г. В. Григор'євої, С. А. Дворянинова продовжилося дослідження стоянки Михайлівка (Білолісся), відкритої ще в 1957 р. А. М. Кремером [5].

У 1978 р. Причорноморська експедиція під керівництвом В. Н. Станка поновила обстеження берегів р. Бакшали з метою локалізувати першу пізньопалеолітичну пам'ятку Північно-Західного Надчорномор'я - «стоянку Анетівка» Ф. А. Козубовського [6]. В результаті археологічних розвідок 1978 р. було відкрито стоянки Анетівка I,

II, III та XI [7], матеріали яких у наш час є базовими для розуміння пізнього палеоліту Північно-Західного Надчорномор'я [8]. Пізніше, впродовж 80-х років, під керівництвом В. Н. Станка в долині р. Бакшали було відкрито понад 20 місцезнаходжень, які не тільки заповнили прогалину на археологічній карті Північного Надчорномор'я, а й дали змогу переглянути деякі аспекти розвитку палеолітичної культури регіону [9].

Виявлений під керівництвом В. Н. Станка осередок пам'яток поблизу Івашковської балки в долині р. Савранки став також предметом багаторічних польових досліджень С. П. Смолянинової. Протягом 1974-1976 рр. було продовжено розкопки стоянок Івашково VI та Серединний Горб. На основі хроно-стратиграфічного підходу дослідниця дійшла висновку, що матеріали цих пам'яток характеризують заключний етап пізнього палеоліту Північного Надчорномор'я [10]. У 1985 р. Колимським загonom Причорноморської експедиції ІА АН УРСР під керівництвом С. П. Смолянинової було відкрито та досліджено стоянку Лески, яку за архаїчною технікою виготовлення знарядь, складом фауни та стратиграфічними умовами було датовано ранньою порою пізнього палеоліту [11].

У 1971 р. С. А. Дворяниновим, Д. К. Кульчицьким, С. П. Смоляниновою, С. В. Паламарчуком виявлено стоянку Кулударь [12], а в 1974 р. С. А. Дворяниновим, Г. Н. Тошевим та М. М. Фокеєвим - пам'ятку Когильник із пізньопалеолітичним та мезолітичним крем'яним комплексом [13].

Отримані матеріали відкритих та досліджених пам'яток Північно-Західного Надчорномор'я дали змогу переглянути попередні періодизаційні схеми пізнього палеоліту регіону та по-новому представити культурно-історичний розвиток пізнього палеоліту степової смуги [14].

У 70-ті роки археологічні розвідки в регіоні проводив І. В. Сапожников, який відкрив низку місцезнаходжень (Отарик, Роксолани, Дальник, Чобручи, Велика Аккаржа II, III та ін.). У 1975 р. ним разом з С. А. Дворяниновим було відкрито пам'ятки Велика Аккаржа IV та V [15]. Як відзначав сам І. В. Сапожников, відкриття нових пам'яток у долині р. Аккаржа було пов'язане з метою віднайти місце розкопок Великої Аккаржі [16]. Пам'ятка, матеріали якої у 60-ті роки стали одними з ключових у виділенні «особливої степової області», на певний час зникає з поля зору дослідників.

У середині 80-х років, за часи «перебудови», коли країна була охоплена «кооперативною

лихоманкою», стоянка Велика Аккаржа опинилася під Загрозою розпаювання під присадибні ділянки. У зв'язку з цим постало завдання провести рятівні розкопки всієї площі пам'ятки. Тому в 1986 р. після 25-річної перерви знов поновлюються дослідження Великої Аккаржі вже під керівництвом І. В. Сапожнікова [17].

Наприкінці 60-х років було розпочато дослідження пізнього палеоліту на Нижньому Дніпрі. У 1968 р. під час обстеження берегів Каховського моря В. Н. Станком було відкрито пізньопалеолітичні місцезнаходження Сомова балка, Любимівський пляж та Веливальська балка [18].

У цей же час археологічні дослідження порожистої частини Дніпра, порівняно з попереднім періодом (40-60-ті рр. ХХ ст.), дещо згасають. Тому поодинокі розвідки в регіоні були, скоріше, винятком. Наприклад, у 1968 році С. В. Смирновим було виявлено місцезнаходження Петро-Свистунове. В цілому до початку 70-х років у Надпоріжжі різними дослідниками (І. Ф. Левицьким, Т. Т. Теслею, А. В. Добровольським, В. М. Даниленком, О. В. Бодяньським та ін.) було відкрито низку пізньопалеолітичних пам'яток у Надпоріжжі. Щоправда, виявлені пам'ятки не були рівноцінними за своїм науковим значенням. Більше того, частина з них не була своєчасно введена до наукового обігу, а матеріали довоєнних розкопок стоянок Ямбург, Дубова балка, Кайстрова балка I, Осокорівка та ін. було майже повністю втрачено за роки Другої світової війни. Тому пізній палеоліт Надпоріжжя певною мірою залишався мало вивченим, незважаючи на те, що опубліковані матеріали пізньопалеолітичних стоянок неодноразово залучалися різними дослідниками до вирішення теоретичних питань. З огляду на це, важливою історіографічною подією стало опублікування у 1973 році монографічного дослідження С. В. Смирнова, в якому було вперше систематизовано та подано повний опис відкритих на той час пам'яток Надпоріжжя, а також запропоновано періодизаційну схему та визначено культурно-історичне місце надпорізького осередку пам'яток у системі місцезнаходжень суміжних та віддалених територій [19].

У 70-ті роки систематичні розвідки на Нижньому Дніпрі та Присивашші продовжив М. П. Оленковський. Упродовж 70-80-х років він відкрив цілий осередок пізньопалеолітичних пам'яток (Любимівка I, II, III-VII, Леонтіївка, Василівка I, II, Михайлівка II, Першопокровка V, Дмитрівка та ін.) [20].

З діяльністю новобудовних експедицій пов'язане відкриття нових палеолітичних місцезнаходжень і в Надазов'ї. Наприклад, у 70-ті роки тут

працювала Сіверськодонецька експедиція, в складі якої регіон обстежували М. І. Гладких, О. О. Кротова та ін. З археологічною діяльністю Ворошиловградського краєзнавчого музею (О. Ф. Горелік) та Донецького обласного Товариства охорони пам'яток (О. В. Колесник) пов'язане відкриття нових осередків пам'яток [21]. На початку 70-х років дослідження в районі хут. Рогалик проводив Н. І. Тарасенко, розкопки якого відвідав Д. Я. Телегін [22]. А в 1976 р. загоном Донецького обласного Товариства охорони пам'яток під керівництвом О. О. Кротової та О. Ф. Гореліка поновлено дослідження багаточислового поселення Минівський Яр на Сіверському Донці [23].

Провідною дослідницею пізньопалеолітичних пам'яток Надазов'я у цей час стає О. О. Кротова. Під час обстеження межиріччя рр. Міуса та Берди дослідниця відкрила кілька нових палеолітичних місцезнаходжень (Федорівка, Куйбишеве III, IV (стоянка Янісоль), V, VI, VII) [24]. У 1976 р. Говорухінський загін Сіверськодонецької експедиції, в складі якого працювала О. О. Кротова, під час розкопок курганного могильника біля с. Говоруха зафіксував культурний шар пізньопалеолітичної стоянки [25]. У 80-ті роки під керівництвом дослідниці проводяться розкопки стоянки Ями на Луганщині, яку в 1977 відкрили Н. І. Тарасенко та К. І. Красильников [26]. А в 1979 р. О. О. Кротова поновлює дослідження Амвросіївського комплексу [27].

Інтенсифікуються дослідження пізнього палеоліту і на Нижньому Доні. В 1969 р. В. Я. Кіашком та А. Є. Матюхіним було відкрито стоянки Золотовка I та III. Пізніше, в 1976 та 1978 роках розкопки поселення Золотовка I проводив Золотовський загін Костьонківської експедиції. Своєрідні риси у техніці виготовлення знарядь Золотовки I, на думку дослідників пам'ятки, характерні також для Муралівської пізньопалеолітичної стоянки, на березі Міуського ліману [28].

До 1971 р. - під керівництвом М. Д. Гвоздовер, а з 1978 р. - під керівництвом Н. Б. Леонової тривають дослідження кам'янобалківського осередку пам'яток. Привертає увагу скрупульозна методика мікростратиграфічного дослідження культурного шару, яку розробляє в цей час Н. Б. Леонова. Метою цих досліджень є виділення в однорідному культурному шарі кількох «поверхонь перебування (мешкання)», що дало змогу, своєю чергою, говорити про існування різних етапів у освоєнні території стоянки [29].

Важливою особливістю польового дослідження пізньопалеолітичних пам'яток Північного

Надчорномор'я у 70—80-ті роки стало широке залучення методів природничих наук (геоморфології, геології, палеозоології, малакології, палеопедології, палеоботаніки). На цьому моменті слід зупинитися докладніше. Адже і в попередні періоди в розкопках пам'яток брали участь фахівці-геологи та палеозоологи. Однак у цей період таке «посилення міждисциплінарної взаємодії різних наук» [30] відбувається на тлі зміни ставлення до археологічного об'єкта, який розглядається не тільки як матеріал для історичних реконструкцій, а й як живе минуле, що постійно контактує з теперішнім. Одними з перших звернули увагу на «культурну» та «природну» трансформацію матеріальних залишків у межах археологічного контексту представники «нової» археології [31]. Неодноразово вони наголошували, що археологічна пам'ятка за суттю є сучасною, і у програмі процедур дослідження цей факт повинен враховуватися.

Під впливом праць прибічників процесуалізму (Л. Бінфорда, Г. Фрізона), в яких описано експериментальний досвід, та досягнень вітчизняної трасологічної лабораторії С. А. Семенова, ширшого застосування набуває експериментальний метод в археології. Наприклад, Г. Фрізон описує експериментальне розбирання туші бізона [32]. У 80-ті роки вже вітчизняні дослідники (А. В. Старкін, І. А. Сніжко) починають досліджувати питання утилізації мисливської здобичі. На основі застосування планіграфічного аналізу розповсюдження фауністичних залишків дослідники (Н. Б. Леонова, В. Н. Станко) починають виділяти спеціалізовані господарські комплекси на стоянках [33].

З діяльністю новобудовних експедицій пов'язане формування активних центрів археологічної діяльності у багатьох регіональних центрах (Одеса, Миколаїв, Донецьк, Луганськ). Більше того, нові осередки пам'яток, більшість з яких досліджуються і нині, стали своєрідними «польовими університетами». Наприклад, під час розкопок пам'яток у долині р. Бакшали під керівництвом В. Н. Станка польовий досвід та підготовку здобули такі українські дослідники, як Г. Є. Краснокутський, А. В. Старкін, І. В. Піструл, А. В. Главенчук, О. В. Сминтина та ін. З дослідженнями Амвросіївського комплексу під керівництвом О. О. Кротової пов'язане становлення як археолога І. А. Сніжко та ін.

У цілому відкриття та обстеження нових пам'яток, безперечно, сприяли поповненню джерелознавчої бази дослідження пізнього палеоліту регіону. Однак зворотним боком цього «новобудовного буму» 70-х років стала своєрідна «криза

емпіричної інформації». Зокрема, відбувалось інтенсивне накопичення великої кількості археологічного матеріалу, який лише частково ввівся до наукового обігу або неефективно використовувався у соціально-економічних дослідженнях. У цей період першочерговими були емпіричні завдання, а саме - класифікації та опис археологічних джерел [34]. Лише наприкінці 80-х років з'являються узагальнюючі роботи, в яких дослідники на основі нових археологічних джерел пропонують періодизаційні схеми та окреслюють культурно-історичний розвиток первісного населення регіону [35].

Поява подібних узагальнюючих праць та постановка складних інтерпретаційних питань «вищого рівня» уможливилась лише на основі потужної джерельної бази, яка була сформована зусиллями декількох поколінь дослідників протягом перших повоєнних років та особливо за часи «великих новобудов». Наприклад, завдяки появі нових пам'яток стало можливим всебічне вивчення поселенської стратегії степових мисливців пізнього палеоліту - одне з принципових питань у реконструкції давнього суспільства.

Запропонована у 20-ті роки П. П. Єфименком та розвинута у 40-50-ті роки П. Й. Борисковським польова методика планіграфічного вивчення культурного шару дала змогу виявляти різні господарські та житлові об'єкти на поселеннях навіть з «тонким та бідним» культурним шаром. У цілому у період повоєнних досліджень польові методичні підходи розвивались здебільшого емпіричним шляхом. Лише у 70-ті роки намічається перехід до раціоналістичного шляху, коли змінюється розуміння археологічного об'єкта як живого минулого, що постійно контактує з теперішнім. Водночас посилюється міждисциплінарна взаємодія суміжних з археологією наук з метою всебічного вивчення палеоекологічної ситуації в пізньому палеоліті. Варто відзначити, що подібні тенденції простежуються у 60-70-х роках і в англо-американській «новій» археології, яка, до речі, сприйняла низку досягнень радянської археології. Тому йдеться про взаємовпливи вітчизняної, європейської та американської наук, а не про одностороннє сприйняття. Отже, вітчизняне палеолітознавство було невід'ємною органічною частиною світової палеолітичної науки.

Відкриття та дослідження нових осередків пам'яток у період «новобудовних» розкопок 70-80-х років ХХ ст. було спричинене, насамперед, державною програмою іригаційного будівництва. Водночас можна виділити й інші, так звані внутрішньонаукові фактори, які стимулювали інтерес до вивчення пізнього палеоліту регіону. Наприк-

лад, сформульована П. П. Єфименком та П. Й. Борисковським концепція «особливої степової області розвитку палеолітичної культури» у Надчорномор'ї не тільки викликала тривалу дискусію, а й підтвердила виняткове наукове значення цього осередка пам'яток і стимулювала активні пошуки нових місцезнаходжень.

У 60-70-ті роки формується організаційна структура археологічних досліджень, виникають регіональні наукові центри. Відбуваються зміни у кадровій політиці, зростає кількість кваліфіко-

ваних спеціалістів-археологів у регіональних центрах, і тим самим значно підвищується рівень археологічних досліджень.

Археологічні та фауністичні матеріали, отримані на виявлених протягом 50-80-х років пам'ятках, і результати їх стратиграфічного та планіграфічного аналізу дали змогу наблизитися до розуміння річного господарського циклу степових плейстоценових мисливців та окреслити культурно-історичний розвиток первісного населення регіону.

1. *Васильев С. А.* Изучение палеолита в России: прошлое, настоящее и перспективы на будущее // *Stratum plus.* - 2001-2002. - № 1. - С. 98.
2. *Смолянинова С. П.* Карта памятников каменного века степного Побужья // *Станко В. Н., Григорьева Г. В., Швайко Т. Н.* Позднепалеолитическое поселение Анетовка II. - К.: Наук, думка, 1989. - С. 123, 125.
3. *Залізняк Л. Л.* До палеолітичної карти Нижнього Подністров'я II *Археологія.* - 1979. - Вип. 30. - С. 47-50.
4. *Смолянинова С. П.* Карта памятников каменного века... - С. 117.
5. *Красковский В. Л., Кремер А.* Михайлівська епіпалеолітична стоянка II МАСП. - 1959. - Вип. 2. - С. 126-130; *Станко В. Н.* Мезолит Днестро-Дунайского междуречья // МАСП. - 1971. - Вип. 7. - С. 93-110.
6. *Станко В. Н., Григорьева Г. В., Швайко Т. Н.* Позднепалеолитическое поселение Анетовка II. - К.: Наук, думка. - С. 6.
7. Там само. - С. 119-121.
8. Там само. - С. 81.
9. Там само.
10. *Смолянинова С. П.* Раскопки позднепалеолитической стоянки Ивашково VI // 150 лет Одесскому археологическому музею АН УССР / Тез. докл. юбилейной конф. - К.: Наук, думка, 1975. - С. 22-24; *Вона ж.* Раскопки позднепалеолитической стоянки Ивашково VI // АО 1975 года. - М.: Наука, 1976. - С. 393-394; *Вона ж.* Позднепалеолитическая стоянка Ивашково VI // Археологические исследования Северо-Западного Причерноморья. - К.: Наук, думка, 1978. - С. 120-129; *Смолянинова С. П.* Карта памятников каменного века... - С. 117-118.
11. *Смолянинова С. П.* Карта памятников каменного века... - С. 117.
12. *Красковский В. И.* Памятники палеолита и мезолита Северо-Западного Причерноморья (археологическая карта). - К.: Наук, думка, 1978. - С. 29.
13. *Дворянинов С. А.* Предварительные итоги разведок памятников каменного века в Татарбунарском районе Одесской области // МАСП. - 1976. - Вип. 8. - С. 154-157.
14. *Станко В. Н., Григорьева Г. В., Швайко Т. Н.* Позднепалеолитическое поселение... - С. 97-111; *Смолянинова С. П.* Палеолит и мезолит степного Побужья. - К.: Наук, думка, 1990. - 108 с; *Сапожников И. В.* Поздний палеолит степей Нижнего Приднестровья: Автореф. дис... канд. ист. наук. - Л.: ЛОИА АН СССР, 1987. - 16 с.
15. *Сапожников И. В.* Новые позднепалеолитические памятники в районе Большой Аккаржи // Археологические исследования Северо-Западного Причерноморья. - К.: Наук, думка, 1978. - С. 129-133.
16. *Сапожников И. В.* Большая Аккаржа. Хозяйство и культура позднего палеолита степной Украины. - К.: Шлях, 2003. - С. 13.
17. Там само. - С. 14.
18. *Станко В. Н.* Следы палеолита на Нижнем Днепре // АО 1968 года. - М.: Наука, 1969. - С. 261-262; *Він же.* Разведка палеолита на Нижнем Днепре // АИУ - 1971. - Вып. 3. - С. 105-108.
19. *Смирнов С. В.* Палеоліт Дніпровського Надпоріжжя. - К.: Наук, думка, 1973. - 172 с.
20. *Абикулова (Оленковская) М. И., Оленковский М. П., Рольник Г. В.* Охранные работы на Нижнем Днепре // АО 1978 года. - М.: Наука, 1979. - С. 286; *Оленковский Н. П.* Исследования местонахождений каменного века на Нижнем Днепре // АО 1978 года. - М.: Наука, 1979. - С. 378-379; *Він же.* Разведки на Нижнем Днепре // АО 1980 года. - М.: Наука, 1981. - С. 293; *Він же.* Исследования на Нижнем Днепре и в Северном Присивашье // АО 1983 года. - М.: Наука, 1985. - С. 328-329; *Він же.* Стоянка Леонтьевка на Нижнем Днепре // Материалы по археологии Северного Причерноморья. - К.: Наукова думка, 1983. - С. 77-88; *Він же.* Поздний палеолит и мезолит Нижнего Днепра. - Херсон, 1991. - 202 с.
21. *Горелик А. Ф., Ключко Т. Н.* Исследования в бассейне р. Уразовой // АО 1977 года. - М.: Наука, 1978. - С. 313. *Колесник А. В., Татаринцов С. И.* Новые данные по палеолиту в Донецкой области // АО 1976 года. - М.: Наука, 1977. - С. 308;
22. *Горелик А. Ф.* Памятники Роголикско-Передельского района. Проблемы финального палеолита Юго-Восточной Украины. - Киев-Луганск: РИО ЛИВД, 2001. - С. 9.
23. *Горелик А. Ф., Кротова А. А.* Раскопки поселения в уроч. Миньевский Яр // АО 1976 года. - М.: Наука, 1977. - С. 282
24. *Кротова А. А.* Исследование позднего палеолита в Северо-Восточном Приазовье // АО 1978 года. - М.: Наука, 1979. - С. 351-352; *Вона ж.* Раскопки позднепалеолитической стоянки у с. Федоровка // АО 1981 года. - М.: Наука, 1983. - С. 276; *Вона ж.* Исследования на Северском Донце и в Приазовье // АО 1984 года. - М.: Наука, 1986. - С. 256; *Вона ж.* Пізньопалеолітична стоянка поблизу с. Куйбишеве в Приазов'ї // Археологія. - 1984. - Вип. 45. - С. 47-61.
25. *Кротова А. А., Зельдина В. Я., Самойленко В. Г.* Исследования на р. Лугани // АО 1976 года. - М.: Наука, 1977. - С. 315-316; *Кротова О. О.* Пізньопалеолітична пам'ятка поблизу с. Говоруха на Лугані II Археологія. - 1980. - Вип. 33. - С. 53-60.
26. *Тарасенко Н. И., Красильников К. И.* Новое палеолитическое местонахождение в Ворошиловградской

- области // АО 1977 года.- М.: Наука, 1978.- С. 389;
Кротова А. А. Поздний палеолит Северского Донца и Приазовья: Автореф. дис. ... канд. ист. наук.- К.: ИА АН УРСР, 1985.- 17 с; *Неприна В. И., Зализняк Л. Л., Кротова А. А.* Памятники каменного века Левобережной Украины.- К.: Наук, думка, 1986.- С. 12-25.
27. *Неприна В. И., Зализняк Л. Л., Кротова А. А.* Памятники каменного века...- С. 39.
28. *Праслов Н. Д., Иванова М. А., Малясова Е. С.* Золотка I - поселение охотников на зубров на Нижнем Дону // Бюллетень комиссии по изучению четвертичного периода.- М.: Наука, 1980.- № 50. - С. 169.
29. *Леонова Н. Б., Несмеянов С. А., Виноградова Е. А., Воейкова О. А., Гвоздовер М. Д., Миньков Е. В., Спиридонова Е. А., Сычева С.А.* Палеоэкология равнинного палеолита (на примере комплекса верхнепалеолитических стоянок Каменная Балка в Северном Приазовье).- М.: Научный мир, 2006.- 340 с.
30. *Смирнов С. В.* Про пізнавальні можливості археологічної періодизації у побудові історичних реконструкцій // Археологія.- 1999.- № 3.- С. 12.
31. *Binford L. R.* An archaeological perspective.- N.Y.: Seminar Press, 1972; *Schiffer M. B.* Behavioral archaeology.- N.Y.: Academic Press, 1976.
32. *Frison G. C.* Prehistoric Hunters of the High Plains.- N.Y.-S.F.-L.: Academic Press, 1978.- P. 301-328.
33. *Васильев С. А.* Изучение палеолита в России... - С. 98.
34. *Генинг В. Ф., Смирнов С. В., Захарук Ю. Н.* и др. Проблемная ситуация в современной археологии / Под ред. В. Ф. Генинга. - К.: Наук, думка, 1988.- С. 67.
35. *Кротова А. А.* Поздний палеолит Северского Донца и Приазовья...; *Сапожников И. В.* Поздний палеолит степей Нижнего Приднестровья...; *Станко В. Н., Григорьева Г. В., Швайко Т. Н.* Позднепалеолитическое поселение...; *Оленковский Н. П.* Поздний палеолит и мезолит Нижнего Днепра...

O. Fedorchenko

THE INVESTIGATION OF THE UPPER PALEOLITH IN THE REGION NEAR THE BLACK AND AZOV SEAS DURING THE 70-80^s OF THE 20th CENTURY

The article is dedicated to the historiographical analysis of field investigations of the Upper Paleolithic in the region near the Black Sea and the Sea of Azov during period of «new building projects» (the 70-80th of the 20th century). The evolution of field methods was studied.